

UDK 001.4:656.516:801.311
001.4:801.311(039) (497.1)
Originalan znanstveni rad

TERMINOLOGIJA U STANDARDIZACIJI GEOGRAFSKIH NAZIVA — PRILOG IZRADI JUGOSLOVENSKOG TERMINOLOŠKOG REČNIKA

Miroslav PETERCA — Beograd*

Svaka organizovana aktivnost u nekoj naučnoj ili tehničkoj oblasti zahteva postojanje dogovorenih terminoloških standarda koji omogućuju jednoznačno komuniciranje svih učesnika u toj aktivnosti. Izgradnja sopstvenog terminološkog sistema veoma je značajna u svim naučnim i tehničkim disciplinama. Obzirom da je toponimija kao nauka interdisciplinarna, potreba za jednoznačnom terminologijom još je jače izražena.

Pod *toponimskim terminom* podrazumevamo izraz za tačno određen pojam u oblasti toponimije, dok pod *toponimskom terminologijom* podrazumevamo skup termina (izraza, reči) koji se koriste za jasno određene pojmove u oblasti toponimije.

Uzimajući u obzir nemogućnost bilo kakve međunarodne aktivnosti bez postojanja terminoloških standarda, Grupa eksperata je već za prvu Konferenciju UN o standardizaciji geografskih naziva (Ženeva 1967) pripremila spisak «tehničkih termina» u oblasti standardizacije geografskih naziva. Spisak je sadržao oko 40 termina sa njihovim definicijama na engleskom i francuskom jeziku. Za definicije termina *transkripcija* i *tranliteracija* nije postignuta opšta saglasnost, pa su za svaki od tih termina zadržane dve alternativne definicije. Ali je zauzet stav [21] da Grupa eksperata naknadno predloži jedinstvene definicije.

Rad je nastavljen na Drugoj konferenciji (London 1972) na kojoj je *Rečnik tehničke terminologije* proširen na 102 terminološke jedinice [20]. Usvojena je Rezolucija 14 koja preporučuje da Grupa eksperata i dalje radi na tom pitanju.

Za Treću konferenciju (Atina 1977) Radna grupa eksperata pripremila je *Rečnik tehničke terminologije koja se koristi u standardizaciji geografskih naziva* [15] koji sadrži definicije 117 termina na engleskom, francuskom i španskom jeziku. Usvojena je rezolucija br. 14 pod nazivom »Rečnik tehničke terminologije« [22] kojom se konstatuje usvajanje engleske i francuske verzije Rečnika, preporučuje dorada španske verzije, ponovno razmatranje termina »nacionalni jezik« i usvaja dopuna definicije termina »egzonim«.

Korišćenjem izraza »tehnička terminologija« želela se napraviti razlika između striktno naučne lingvističke terminologije i terminologije u primenjen-

* Adresa autora: Dr Miroslav Peterca, Vojnogeografski institut, Beograd.

noj toponimskoj praksi. Takođe, u predgovoru Rečnika se napominje da date definicije ne treba uzimati kao isključiva i jedino važeća pravila, već kao smernice koje doprinose jasnoći međusobnog komuniciranja. Opšte je, naime, poznato da semantička vrednost jednog termina nije svuda ista, da isti termini imaju različita značenja u različitim jezicima i da su i termini podložni promenama. Te činjenice jako usložavaju izradu međunarodnog rečnika, ali njegovo postojanje znatno olakšava izradu nacionalnih rečnika. Oni se mogu dopuniti i terminima koji su tipični samo za toponimske sadržaje pojedinih država ili jezičkih područja.

Bilo kakav ozbiljniji rad i programska aktivnost na standardizaciji geografskih naziva u Jugoslaviji, takođe pretpostavlja izradu kodeksa sporazumevanja. Više jezična struktura naših naroda i narodnosti na to posebno obavezuje, jer isti termin ne mora imati isto značenje u svim našim jezičkim područjima. U nas ne postoji obilje radova iz oblasti toponimije koji su, inače, najbolje sredstvo za izgrađivanje terminoloških standarda. Radovi B. Borčića [1, 2, 3], N. Radoševića [6], M. Stepanova [12, 13], N. Mastilo [5], saopštenja podneta na Prvoj jugoslovenskoj onomastičkoj konferenciji [17], predstavljaju vredne doprinose toj problematici, jer pružaju materijal za izgrađivanje našeg terminološkog sistema s jedne, kao i mogućnost kritičkog prilaza zastupanim stavovima s druge strane.

Uočavajući neophodnost postojanja jednoznačne toponimske terminologije, prof. B. Borčić je ukazao [3] na potrebu da se to pitanje reši na znanstvenoj osnovi. Smatrao je da, iako su lingvisti najpozvaniji da terminologiju stvaraju, proučavaju i objašnjavaju, njima ta neujednačenost najmanje smeta jer se međusobno dobro razumeju i snalaze u obilju termina, znajući njihovo poreklo i značenje. Geografi i kartografi, međutim, daleko više osećaju potrebu za standardizacijom terminologije.

Do sada se u našoj literaturi mogu uočiti različiti sadržaji termina koji se odnose na načine pisanja stranih geografskih naziva, pre svega na termin *transkripcija*, zatim *geografski termin*, odnosno *geografska terminologija* i napose, i sama upotreba termina *geografski naziv* sa alternativom *geografsko ime*. Takođe postoje dileme oko termina *toponimija*, *toponimika* ili *toponomastika*, zatim *egzonim* ili *egzotoponim* i još nekih. Zbog toga će se izvršiti pokušaj da se neki od njih kritički razmotre sa ciljem pomoći kod konačnog opredeljivanja. Pri tome su, u mogućoj meri, uzimani u obzir već usvojeni međunarodni terminološki standardi. Težilo se da razlika između međunarodnih i naših standarda budu što je moguće manje.

U našoj kartografskoj publicistici postoje dva različita opredeljenja o terminologiji primenjenoj za načine ispisivanja stranih geografskih naziva. U dve autoritativne publikacije novijeg datuma — VIŠEJEZIČNI KARTOGRAFSKI RJEČNIK (VKR), izdanje Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1977. i KARTOGRAFIJA, izdanje VGI 1974. — daju se sasvim različiti sadržaji terminu *transkripcija*.

Opredeljenje u VKR glasi:

»*Transkripcija geografskih naziva* (je) način pismenog prenošenja riječi iz jednog jezika ili pisma u drugi. Obično način pisanja geografskih naziva iz drugih jezika ili pisama na jeziku i pismu korisnika karte.

Postoji nekoliko načina transkripcije:

- 1) ortografski — kad pišemo onako kako se piše na jeziku iz kojeg riječ potiče;
- 2) fonetski — kad riječ pišemo onako kako se izgovara na jeziku iz kojeg potiče, ali pismom i ortografskim pravilima jezika korisnika karte;
- 3) transliteracija — zamjena slova jednog pisma slovima drugoga, zamjenjujući svako slovo odgovarajućim ili sličnim slovom na pismu korisnika, ne vodeći računa o izgovoru;
- 4) tradicionalni — kad pišemo kako je uobičajeno na jeziku korisnika karte, iako takav naziv ne odgovara na jeziku iz kojeg potiče;
- 5) prevodni — kad se naziv prevodi po značenju s jednog jezika na drugi, ako je to moguće;
- 6) konvencionalni — kad usvojeni naziv pišemo prema sporazumu (konvenciji) između dve — obično susjedne — države, iako u svakoj od tih država postoji za to mesto i tradicionalni naziv.«

Opredjeljenje u KARTOGRAFIJI (autor N. Radošević) glasi:

»Danas se na kartama primjenjuju sledeći načini pisanja stranih naziva:

- izvorni način pisanja
- transkripcija
- transliteracija
- prevođenje i
- upotreba tradicionalnih oblika naziva (egsonima).

Transkripcija je način pisanja naziva najpribližnije izgovoru, ali pismom na kome se karta izdaje.

Pod transliteracijom se podrazumeva doslovno prenošenje naziva iz jednog pisma u drugo po pojedinim znacima.«

N. Radošević posebno ukazuje (str. 105) na sledeće:

»Potrebno je ukazati i na pogrešnu upotrebu izraza transkripcije u našoj kartografiji, što je posledica povodenja za nekim stranim tumačenjima, posebno ruskim. Zato je u naslovu ovog paragrafa izbegnut termin transkripcija, jer se on ne identifikuje sa pojmom pisanja stranih naziva uopšte, već sa pojmom samo jednog metoda pisanja stranih naziva. Osnovni zadatak transkripcije jeste da se na osnovu onog što je napisano omogući pravilan izgovor naziva u sopstvenom glasovnom sistemu, uz primenu sopstvenog pisma. Međutim, za to nedostaje još naglasak koji se u kartografsku interpretaciju ne uključuje te izgovor ne može biti veran, iako su glasovi ili foneme verno dati (postoji fonetska, fonematska i praktična transkripcija) gde je glas najmanja govorna, a fonem najmanja razlikovna jezička jedinica.«

Stanovište po kome je transkripcija zbirni pojam za sve načine pismenog prenošenja stranih naziva zapravo je starijeg datuma. U našoj kartografskoj literaturi ono se prvi put pojavilo kod R. Tjabina 1949. [14]. Isto stanovište zastupa B. Borčić u referatima na Savetovanju o kartografiji 1971. [2] i 1975. [3], kao i u izveštaju Jugoslavije na Drugoj konferenciji UN o standardizaciji geografskih naziva 1972. [1]. Identično tumačenje daju i M. Stepanov 1974. [12] i I. Buder 1978. [4].

Istražujući genezu takve definicije dolazi se do zaključka da ona potiče iz sovjetske kartografske literature starijeg datuma. Tako K. Sališček 1959. [8] kaže da se »pod transkripcijom geografskih naziva u kartografiji podrazumeva utvrđivanje geografskih naziva i njihovo pravilno ispisivanje na kartama.« Ovakvo tumačenje, po kome je transkripcija sinonim za sve operacije i postupke vezane sa geografskim nazivima, podvrgnuto je kritici i u samom Sovjetskom Savezu. E. Pospelov [7], kritikujući taj stav kaže da se »uslovno-fonetskom, približnom ili, još pravilnije, praktičnom *transkripcijom* može nazvati samo dobijanje izgovornog oblika stranih naziva sredstvima ruskog pisma«. I u »Multilingual Dictionary of Technical Terms in Cartography« izdanje ICA, koji je služio kao osnova za izradu našeg VKR, nema osnove za datu definiciju jer se ostale (ruska, francuska, nemačka, engleska, španska) bitno razlikuju od naše. I sam Sališček je kasnije [9] izmenio svoj stav.

Konsultujući i druge naše lingvističko-leksičke izvore [10, 18], respektujući i definiciju pojma transkripcija u međunarodnom »Rečniku tehničke terminologije koja se koristi u standardizaciji geografskih naziva« [15], ispravno treba smatrati opredeljenje dato u KARTOGRAFIJI izdanja VGI.

U korišćenju izraza *geografski termin* odnosno *geografska terminologija*, takođe postoje određene nejasnoće. Svaka nauka, pa i geografija, koristi svoj jezički aparat u cilju jednoznačnog izražavanja geografskih pojmova. Skup svih stručnih reči i izraza, tj. sistem stručnih naziva u geografskoj nauci, odnosno skup geografskih termina, naziva se *geografska terminologija*.

U radovima N. Mastilo [5], B. Borčića [1, 2], Lj. Sretenovića [11], geografski termini se definišu kao »opšti nazivi prvenstveno ortografski i hidrografski, koji se javljaju kao opći dio geografskih naziva koji imaju više riječi [2], odnosno kao »termini koji izražavaju kategorijalnu pripadnost i genetska obilježja geografskih pojava u čijoj osnovi leže opšti geografski pojmovi« [5]. Dok se prema B. Borčiću geografski termini ograničavaju na područje toponimije ili još uže morfonimije (npr.: brdo, reka, planina), to se po N. Mastilo područje primene proširuje i na opšte geografske pojmove (npr. brdo, reka, planina, ali i vulkan, klima, karta, paralela, industrija, erozija itd.). Isti autor ispravno razdvaja geografske termine od toponima koji zajedno predstavljaju »jezički instrumentarij geografske nauke«, ali naglašava njihovu međuzavisnost.

Sušтина problema leži u odgovoru na pitanje dali geografske pojmove kao npr. brdo, planina, reka, kanal, sedlo, selo, mahala, salaš, šuma, polje itd., kada se oni koriste u toponimskom (kao npr. Tržiško brdo, Velika planina, Jovin salaš, Brezovo polje) a ne u opštegeografskom značenju zvati geografskim terminima ili iste nazvati drugim leksičkim izrazom koji bi ove pojmove jasno distancirao od takvih opštih geografskih termina kao što su npr. karta, paralela, klima, erozija itd. I. Buder [4] takođe je ukazao na neispravnost upotrebe izraza »geografski termin« za »opšte geografske nazive«.

Neki autori, među kojima i M. Stepanov [13] iste pojmovne vrednosti nazivaju »apelativima«. Isti autor, sledstveno tome, geografske nazive deli na »vlastite geografske nazive« (sa primerom: Bačinska jezera) i »zajedničke (opšte) geografske nazive (apelative), sa primerima: reka, šuma, nafta.

Odmah treba konstatovati da u već pomenutom rečniku UN [15] nema jedinice »geografski termin« (engl. geographical term), kao ni jedinice »apelativ«. Odgovarajuća pojmovna vrednost, ograničena samo na njeno

toponimsko značenje, nazvana je »generic term« na engleskom, sa ekvivalentima »terme générique« na francuskom i »término genérico« na španskom jeziku, sa definicijom:

A term included in a name which indicates the type of the named entity, and which has the same meaning in current local usage.

(Termin sadržan u (geografskom) nazivu koji ukazuje na vrstu nazvanog sadržaja i koji ima isto značenje u tekućoj lokalnoj upotrebi.)

Dok izraz »geografski termin« obuhvata celokupno područje geografske leksike to je »apelativ« pojam u oblasti gramatike sa značenjem »zajednička imenica« [19], odnosno »opšta imenica koja označuje sve predmete iste vrste, u suprotnosti sa vlastitom imenicom« [16]. Saglasno tome, reč *izvor* u geografskom nazivu *Izvor Krke* jeste apelativ u gramatičkom kontekstu, kao što je to i u rečenicama »izvor života«, »izvor struje«, »kartografski izvor«, itd. Međutim, za razliku od drugih, leksema *Izvor Krke* vrši funkciju imenovanja, to je vlastito ime — geografski znak, koji se odnosi na sasvim određeni geografski objekat i ima sasvim određeni asocijativni sadržaj. Jednom rečju, to je toponim.

Doslovni prevod izraza korišćenog u rečniku UN glasio bi »generički termin« sa značenjem: termin »koji se odnosi na čitav rod, vrstu, opći« [19], ili uprošteno »opšti termin«. Radi kontinuiteta sa rečnikom UN, posebno u cilju lakšeg međunarodnog komuniciranja, čini se najpogodnijim usvajanje izraza *generički termin*. Pri tome, radi nedvosmislene jasnoće izraza, potrebno je, analogno rečniku UN, prihvatiti i termine *generički deo naziva* (generic element) i *vlastiti deo naziva* (specific element). Ova distinkcija ima svoju upotrebnu vrednost koja se može uočiti na primerima koji prate predlog za standardizaciju nekih toponimskih izraza.

Očigledno, deoba geografskih naziva na vlastite i zajedničke (apelative) [13] nije prihvatljiva. Svi geografski nazivi su po osnovnoj definiciji vlastita imena geografskih objekata. Apelativi, kao i geografski termini, posmatrani sami za sebe, tj. van toponimskog konteksta i nisu geografski nazivi jer ne vrše funkciju *imenovanja*, što je osnovno obeležje geografskih naziva. Po P. Šimunoviću [17] postoji »granica kada riječ napušta apelativno polje gde je imala funkciju *označivanja* i prelazi u onomastičko polje gde ima funkciju *imenovanja*. Toponimi su vezani uz objekt koji je stalan i nepokretan. U toponimima su u času nastanka zakočeni i oblik i značenje za razliku od apelativa gde značenje prati razvitak designata (gušće pero — naliv-pero).«

U pogledu upotrebe termina *geografski naziv* ili *geografsko ime* ne bi trebalo biti dilema. Reči naziv i ime su pravi sinonimi, pa je ispravna upotreba i jednog i drugog termina, iako je bilo ukazivanja [2, 12, 13] na semantičke razlike po kojima se nazivima označuju predmeti i pojave, a imenima živa bića. Osim toga, u našoj toponimskoj praksi termin naziv je široko prihvaćen, pa mu dogovorno, u toponimskom kontekstu, treba dati prioritet. To posebno i zbog topografsko-kartografske toponimije u kojima se taj termin jedino i koristi.

Većina naših kartografskih autora za naziv nauke koja izučava toponime preferira termin *toponimika*, dok se terminom *toponimija* označuje sveukupnost naziva koje proučava toponimika [3], odnosno da se skup toponima jedne

regije, države naziva toponimija [12]. Na isti način postupa i sovjetska kartografska literatura. Smatramo da su oba termina adekvatna, ali smo skloni dati prednost terminu toponimija, analogno nazivima naučnih disciplina sa kojima je ta nauka uzročno povezana — geografija, kartografija, geodezija, topografija . . . . Pri tome ne smeta da se isti izraz koristi i za skup toponima nekog područja, analogno korišćenjem izraza »geografija u SR Srbiji« i »geografija SR Srbije«.

Pošto je termin *egzonim* u međunarodnom komuniciranju uopšte prihvaćen za sasvim određenu vrstu toponima (vidi: leksička građa za standardizaciju toponimskih izraza), ne vidimo razloga da ga ne uvedemo i sa istim pojmovnim značenjem kao i u međunarodnom komuniciranju koristimo u našoj praksi.

Našoj toponimiji predstoji standardizacija toponimske terminologije i izrada odgovarajućeg rečnika. On bi trebao obuhvatiti svih 117 termina sadržanih u rečniku UN [15], dopunjen sa izrazima koji su specifični za naš toponimski ambijent. Osim izvornih definicija preuzetih iz rečnika UN na engleskom jeziku, termini i njihove definicije dali bi se na sh-hs, slovenačkom, makedonskom i albanskom jeziku. Kad god je to moguće, u cilju veće jasnoće tekstova, definicije bi popratili i praktični primeri. Organizacija i vođenje ovog zadatka spadala bi u delokrug buduće Jugoslovenske komisije za standardizaciju geografskih naziva, odnosno odgovarajućih republičkih i pokrajinskih tela. Primer takvog rečnika izrađen je u Čehoslovačkoj od strane terminoloških komisija Češke i Slovačke uprave za geodeziju i kartografiju i podnet kao materijal na III Konferenciji UN u Atini 1977.

U prilogu je data leksička građa za standardizaciju nekih toponimskih izraza, prvenstveno onih koji imaju veću učestalost u postupku standardizacije naziva. Građa sadrži 61 termin, od kojih se 42 nalazi i u rečniku UN. Termini čiji su nazivi na engleskom jeziku preuzeti iz rečnika označeni su sa (+). Kod obrade definicije se težilo da se definicije UN prilagode našem jezičkom izrazu i našoj toponimskoj praksi, respektujući međunarodne definicije više kao smernice, a ne kao jedino mogući leksički izraz. Ali je semantička vrednost tih definicija uvek sačuvana.

LEKSIČKA GRAĐA ZA STANDARDIZACIJU TOPONIMSKIH IZRAZA U STANDARDIZACIJI GEOGRAFSKIH NAZIVA

abeceda, latinični *alfabet* (v.); utvrđeni poredak slova latiničkog pisma.

alfabet (alphabet⁺), poseban sistem grafičkih znakova, poređanih utvrđenim redosledom, koji služi za grafičko predstavljanje fonoloških elemenata jezika. *Abeceda* (v.) i *azbuka* (v.) su vrste alfabeta.

alfabet, latinični (alphabet, Roman⁺), sistem pismenih znakova latiničnog pisma — *latinice* (v.), poređanih utvrđenim redosledom.

alfabet, fonetski međunarodni (Alphabet, Phonetic International), fonetski znaci (notacija), usvojeni od strane Međunarodnog fonetskog udruženja (International Phonetic Association), koji služe za fonetsku transkripciju (v.) većine jezika. Primeri: fonetski znaci za glasove sh/hs jezika su [ʃ] za š, [ts] za c, [x] za h, [ʒ] za ž, itd. Pri tome fonema [ʃ] ima, na primer, u

različitim jezicima različite notacije, kao *ch* u francuskom, *sch* u nemačkom, *sh* u engleskom jeziku, itd.

alfabet, transliteracijski (alphabet, transliteration⁺), alfabet koji se koristi u postupku *transliteracije* (v.).

alfabet, transkripcijski (alphabet, transcription⁺), alfabet koji se koristi u postupku *transkripcije* (v.).

alternativni naziv, v. naziv, alternativni autohtoni naziv, v. naziv, autohtoni

azbuka, utvrđeni poredak slova ćirilice — *ćirilice* (v.).

ćirilica (Cyrilic writing), ćirilice pismo čijim se moderniziranim varijantama služe Crnogorci, Makedonci, Srbi, Rusi, Belorusi, Ukrajinci, Bugari i neki od azijskih naroda.

deo naziva, generički (element, generic⁺), deo toponima (geografskog naziva) koji se sastoji iz *generičkog termina* (v.) i koji može sadržati i druge objašnjavajuće reči, kao predloge i sl.

Primeri: na moru u Biograd na Moru, Crna Gora u Skopska Crna Gora, na krasu u Šempeter na Krasu, gora u Fruška Gora i sl.

deo naziva, vlastiti (element, specific⁺), deo toponima (geografskog naziva), koji ostaje posle odvajanja *generičkog dela naziva* (v.).

Primeri: na Uni u Dvor na Uni, Šempeter u Šempeter na Krasu, Fruška u Fruška gora i sl.

dijakritički znak, v. znak, dijakritički dvojezični naziv, v. naziv, dvojezični

egzonim (exonim⁺), udomaćeni naziv; tradicionalni naziv; geografski naziv koji se široko koristi u tekućoj upotrebi nekog jezika za *geografski objekat* (v.) koji se nalazi izvan teritorije na kojoj taj jezik ima službeni status, a razlikuje se od oblika koji se koristi na *službenom jeziku* (v.) ili jezicima zemlje kojoj objekat pripada. Rezultat *transkripcije* (v.) ili *transliteracije* (v.) nije egzonim.

Primeri: Beč, Dunaj su naši egzonimi za Wien, Solun za Thessaloniki. Međutim, Celovec, Beljak, Trbiž nisu naši egzonimi za Klagenfurt, Villach, Tarvisio! (v. *autohtoni naziv*).

fonema (phoneme⁺), najmanja jedinica govornog glasa nekog jezika; sinonim za »glas«, iako se ista fonema može izgovarati glasovima različitim po tonu, naglasku, boji glasa i dužini trajanja. U *fonetskoj transkripciji* (v.) jedna fonema predstavlja se jednim simbolom.

fonetika (phonetics), nauka koja proučava glasovne elemente i odnose u pojedinom jeziku, jezičkoj skupini ili ljudskom govoru uopšte.

fonetska transkripcija, v. transkripcija, fonetska fonetski međunarodni alfabet, v. alfabet fonetski međunarodni generički deo naziva, v. deo naziva, generički generički termin, v. termin, generički geografski naziv, v. naziv, geografski geografski objekat, v. objekat, geografski geografski rečnik, v. rečnik, geografski

grafema (grapheme⁺), grafički simbol, slovo, pismeni znak ili kombinacija znakova koji odgovara određenoj fonemi (v.) nekog jezika; najmanja grafička jedinica nekog alfabetskog, silabičkog ili ideografskog pisma.

grafija (spelling⁺), način pisanja uopšte; prikazivanje glasovima; način prikazivanja govora pismom.

imenik geografskih naziva (gazetteer⁺, franc.: nomenclature toponymique), popis (spisak) geografskih naziva (toponima) koji osim samih naziva (imena) sadrži još neke važnije informacije o tim toponimima. Koristi se i izraz: Rečnik geografskih naziva.

indeks geografskih naziva (index toponymic⁺), popis (kazalo, registar, pokazatelj) svih geografskih naziva na nekoj karti ili atlasu, sa oznakom položaja objekta na koji se odnose. Služi za pronalaženje objekta na karti ili atlasu.

izvor, toponimski, geografska karta, imenik naziva i ostale grafičke ili tekstualne informacije, koje u kartografiji služe za preuzimanje i dalju stručnu obradu toponima (geografskih naziva) u cilju njihovog ispisivanja na nekoj kartografskoj publikaciji. Mogu biti osnovni, pomoćni, dopunski, zatim domaći, strani, međunarodni, itd.

izvorni jezik, v. jezik, izvorni

izvorni način pisanja, v. način pisanja, izvorni

izvorno pismo, v. pismo, izvorno

jezik, izvorni (language, source⁺), jezik na kome geografski naziv izvorno potiče i na osnovu koga se može prilagoditi ili pretvoriti (preneti) za korišćenje u drugom jeziku, *jeziku primaoca* (v.).

jezik primaoca (receiver language⁺), jezik na kome je geografski naziv prilagođen ili prenet iz njegovog izvornog jezika (v.).

jezik, službeni (language, official⁺), jezik koji u nekoj utvrđenoj teritorijalnoj zajednici (državi, republici, pokrajini opštini) ima službeni status utvrđen ustavom, zakonom ili drugim aktima nadležnog organa. U SFRJ i još nekim zemljama postoji više službenih jezika.

kartografska toponimija, v. toponimija kartografska

ključ za latinizaciju (romanization key⁺), tablica koja uporedno prikazuje grafičke znakove nekog nelatiničnog pisma i odgovarajuće grafičke znakove jednog ili više latiničnih pisama. Služi za latinizaciju (v.).

ključ za transkripciju (transcription key⁺), tablica i/ili uputstvo koje sadrži pravila za prenošenje geografskih naziva iz jednog jezika u drugi putem transkripcije (v.).

latinica (Roman script⁺), latinično pismo; skupni naziv za sve vrste pisma kojima se služe razni narodi koji su preuzeli latinsko pismo i prilagodili ga glasovnim potrebama svog jezika. Kod nas: srpskohrvatska (hrvatsko-srpska) latinica, slovenačka latinica, itd.

latinični alfabet, v. alfabet latinični

- latinizacija* (romanization⁺), postupak zapisivanja glasovnih elemenata jezika *latinicom* (v.) ili postupak pisanja grafičkih znakova nelatiničnog pisma *latinicom*.
- lingvistika* (linguistique), jezikoslovlje; jezikoznanstvo; nauka o jeziku. Deli se na lingvističke discipline: fonologiju, morfologiju, sintaksu, leksikologiju, stilistiku, lingvističku geografiju (dijalektologiju), itd.
- međunarodna standardizacija geografskih naziva, v. standardizacija geografskih naziva, međunarodna
- morfema* (morpheme⁺), najmanji deo reči koji ima leksičko ili gramatičko značenje; deo reči koji se ne može dalje deliti a da ne izgubi smisao.
- način ispisivanja, prevodni*, prenošenje geografskog naziva iz jednog jezika u drugi prevodom (translacijom) njegovog značenja, bilo u celosti (npr. Rocky Mountains — Stenovite planine, Saint George's Channel — Kanal Svetog Đorđa), bilo prevodom *generičkog termina* (v.) (npr. Lago di Garda — Gardsko jezero, Shetland Islands — Šetlandska ostrva).
- način pisanja, izvorni*, pisanje geografskog naziva *izvornim pismom* (v.). Primeri: München, Москва.
- natpis* (na karti) (descriptive term⁺), kraći opisni tekst koji se pojavljuje na karti ali ne predstavlja *toponim* (v.), već služi za opis ili objašnjenje neke topografske ili druge karakteristike objekta ili pojave.
- naziv, alternativni* (name, alternate⁺), jedan od dva ili više *standardizovanih naziva* (v.) istog objekta.
- naziv, autohtoni*, geografski naziv na *izvornom jeziku* (v.) i *izvornom pismu* (v.). Primeri: Koper, Celovec, Trbiž, Skopje, Beograd ili Beograd, Roma, München.
- naziv, domaći*, *geografski naziv* (v.) na teritoriji Jugoslavije.
- naziv, dvojezični* (name, bilingual), naziv istog topografskog (geografskog) objekta koji se uporedo ispisuje na dva jezika sa različitim izgovornim oblicima i/ili različitim *grafijama* (v.). Primeri: Gorjanci — Žumberačka gora, Kupa — Kolpa, Villach — Beljak.
- naziv, geografski* (name, geographical⁺), vlastiti naziv (ime) *geografskog objekta* (v.) na površini Zemlje, sastavljen iz jedne ili više reči. Služi za prepoznavanje geografskog objekta i geografsku orijentaciju na zemljištu, odnosno karti.
- naziv, standardizovani* (name, standardized⁺), naziv službeno utvrđen od nadležnog organa.
- naziv, strani*, geografski naziv izvan teritorije Jugoslavije.
- naziv, varijantni* (name, variant⁺), naziv koji se razlikuje od *standardizovanog* (standardizovanih) *naziva* (v.) istog geografskog objekta.
- naziv, višejezični* (name, multilingual), naziv istog topografskog (geografskog) objekta koji se uporedo ispisuje na više jezika sa različitim izgovornim oblicima i/ili različitim *grafijama* (v.).

- onomastika* (onomastics⁺), nauka koja proučava vlastita imena. Deli se na antroponimiju i toponimiju (v.).
- objekat, geografski* (feature, geographical⁺), deo površine Zemlje koji ima geografski individualitet čiji je sadržaj prostorno određen, prepoznatljiv i pojmovno objašnjen.
- objekat, topografski* (feature, topographic⁺), deo površine bilo koje planete ili satelita koji ima svoj individualitet čiji je sadržaj prostorno određen, prepoznatljiv i pojmovno objašnjen.
- pismo* (script⁺), sistem grafičkih znakova koji predstavljaju fonološke i/ili morfološke elemente govornog jezika: pojedine glasove, slogove ili reči. Prema značenju i vrsti znakova postoje različiti *sistemi pisma* (v.): alfabetska pisma, koja, po pravilu, predstavljaju foneme-glasove, zatim slogovna (silabična) koja predstavljaju slogove i pojmovna (ideografska) pisma koja predstavljaju morfeme.
- pismo, izvorno* (script, source⁺), *pismo* (v.) na kome je geografski naziv ispisan na jeziku iz kojeg naziv potiče.
- pismo primaoca* (script, receiver⁺), *pismo* (v.) na kome je geografski naziv preuzet (prenet) sa *izvornog pisma* (v.).
- prevodni način ispisivanja, v. način ispisivanja prevodni
- rečnik, geografski* (dictionary, geographical⁺), spisak izraza ili pojmova iz geografije sa njihovim objašnjenjem.
- reverzibilnost* (reversibility⁺), osobina pretvaranja jednog *sistema pisma* (v.) u drugi, kod koga se obezbeđuje takvo povratno vraćanje u prvi sistem da je rezultat u svemu identičan originalu.
- službeni jezik, v. jezik, službeni
- sistem pisma* (writing system⁺), sastav (sistem) koji se koristi za predstavljanje fonoloških i/ili morfoloških elemenata jezika, kao alfabet, slogovno pismo ili pojmovno pismo.
- standardizacija geografskog naziva* (standardization geographical name⁺), utvrđivanje i propisivanje pisanog (pisanih) oblika geografskog naziva od strane nadležnog organa, kao i obaveza u korišćenju tako utvrđenog utvrđenih) oblika.
- standardizacija geografskog naziva, međunarodna* (standardization, international geographical name⁺), aktivnost usmerena na postizanje najveće moguće jedinstvenosti u pisanju svih geografskih naziva na površini Zemlje i topografskih naziva na ostalim telima Sunčevog sistema na osnovi nacionalne standardizacije i/ili međunarodnih dogovora, uključujući i postizanje ekvivalentnosti između različitih pisama.
- standardizovani naziv, v. naziv, standardizovani
- strani naziv, v. naziv, strani
- termin, generički* (term, generic⁺), termin sadržan u toponimu (geografskom nazivu) koji ukazuje na opštu ili zajedničku vrstu nazvanog geografskog sadržaja i koji ima isto značenje u jednom jezičkom ili govornom području.

Najčešće je to neki od opštegeografskih termina kada se nalazi u sastavu geografskog naziva. Primeri: pole u Lazaropole, gora u Zelengora, dvor u Preddvor, grad u Starigrad gora u Fruška gora, more u Jadransko more i sl.

topografski objekat, v. objekat, topografski

toponim (toponym⁺), vlastiti naziv (ime) *topografskog objekta* (v.) na površini Zemlje, drugih planeta ili satelita, sastavljen iz jedne ili više reči.

toponimija (toponymy⁺), nauka koja izučava toponime, tj. vlastite nazive *topografskih objekata* (v.) na površini Zemlje — geografske nazive, i imena koja su data topografskim objektima na površini drugih planeta ili satelita; skup toponima nekog područja. Za označavanje nauke koristi se i termin toponimika.

toponimija, kartografska, deo *toponimije* (v.) koja se bavi izborom *toponima* (v.) i pravilima njihovog ispisivanja na kartama.

toponimski izvor, v. izvor, toponimski

transliteracija (transliteration⁺), doslovno prenošenje reči (toponima) iz jednog pisma u drugo, zamenjivanjem svakog slova jednog pisma odgovarajućim ili sličnim slovom drugog pisma, ne vodeći računa o izgovoru. Primeri: Wiener Neustadt — Viener Neustadt, Орел — Orel.

transliteracijski alfabet, v. alfabet, transliteracijski

transliteriranje, vršenje *transliteracije* (v.).

transkribiranje (ili transkribovanje), prenošenje geografskih naziva *transkripcijom* (v.).

transkripcija (transcription⁺), pisanje reči nekog jezika posebnim sistemom fonetskih grafičkih znakova ili pismom drugog jezika onako kako se izgovaraju.

transkripcija, fonetska (transcription, phonetic), metod naučne transkripcije; predstavljanje *fonema* (v.) dogovorenim sistemom grafičkih znakova, tzv. fonetskim znacima, u cilju postizanja što je moguće veće podudarnosti između glasovnog i pisanog govora. Vidi: *alfabet, fonetski međunarodni*.

transkripcija u kartografiji, metod praktične transkripcije; prenošenje toponima (geografskih naziva) iz nekog *izvornog jezika* (v.) na jezik na kome se karta izdaje (v. *jezik primaoca*), pri čemu se pisanje vrši najpribližnije izgovoru u *izvornom jeziku* (v.) ali *pismom primaoca* (v.). Primeri: München — Minhen — Минхен. Орел — Арjol — Арjол.

transkripcijski alfabet, v. alfabet, transkripcijski

varijantni naziv, v. naziv, varijantni

višejezični naziv, v. naziv, višejezični

vlastiti deo naziva, v. deo naziva, vlastiti

znak, dijakritički (mark, diacritical⁺), pomoćni grafički znak koji sam po sebi ne predstavlja *fonemu* (v.) ali se dodaje nekom slovu da označi posebnu glasovnu vrednost. Može biti pripisni, natpisni i potpisni.

LITERATURA:

- [1] Borčić B.: STANDARDIZATION OF GEOGRAPHICAL TERMINOLOGY AND TRANSCRIPTION OF GEOGRAPHICAL TERMS AND NAMES. Report presented by Yugoslavia. Štampano u [20].
- [2] Borčić B.: INFORMACIJA O SAVREMENOM STANJU RADOVA NA STANDARDIZACIJI GEOGRAFSKE TERMINOLOGIJE U JUGOSLAVIJI. Savetovanje o kartografiji, Beograd 1971.
- [3] Borčić B.: TOPONIMIKA I KARTOGRAFIJA. Geodetski list 52/1975.
- [4] Buder I.: IZRAŽAJNE MOGUĆNOSTI OPŠTIH GEOGRAFSKIH KARATA I NJIHOVO KORIŠĆENJE ZA NAUČNA ISTRAŽIVANJA I PRAKTIČNU DELATNOST S POSEBNIM OSVRTOM NA TOPOGRAFSKE KARTE. Disertacija. Zagreb 1978.
- [5] Mastilo N.: NEKI PROBLEMI GEOGRAFSKE NAUČNO-NASTAVNE TERMINOLOGIJE I TOPONIMIJE, Globus br. 9/1977, Beograd.
- [6] Peterca, Radošević, Milisavljević, Racetin: KARTOGRAFIJA, VGI 1974.
- [7] Pospelov E. M.: TOPONIMIKA I KARTOGRAFIJA, Voprosi geografii No. 58, Moskva 1962.
- [8] Sališćev K. A.: OSNOVI KARTOVEDENIJA. Obščaja čast. Moskva 1959.
- [9] Sališćev K. A.: KARTOVEDENIE, Moskva 1976.
- [10] Simeon R.: ENCIKLOPEDIJSKI RJEČNIK LINGVISTIČKIH NAZIVA. Matica hrvatska, Zagreb 1969.
- [11] Sretenović Lj.: O STANDARDIZACIJI GEOGRAFSKE TERMINOLOGIJE NA OPŠTEGEOGRAFSKIM KARTAMA. Savetovanje o kartografiji, Beograd 1971.
- [12] Stepanov M.: TOPONIMSKA DELATNOST U VGI-ju. ZBORNIK radova VGI, Beograd 1974.
- [13] Stepanov M.: GEOGRAFSKI NAZIVI I KARTA. Posebna izdanja Srpskog geografskog društva, Beograd 1979.
- [14] Tjabin R.: OPŠTA I PRAKTIČNA KARTOGRAFIJA, Beograd 1949.
- [15] A GLOSSARY OF TECHNICAL TERMINOLOGY FOR EMPLOYMENT IN THE STANDARDIZATION OF GEOGRAPHICAL NAMES /E. Conf. 69 (L.1/, Atina 1977.
- [16] LEKSIKON JLZ, Zagreb 1974.
- [17] Prva JUGOSLOVENSKA ONOMASTIČKA KONFERENCIJA, izdanje Crnogorske akademije nauka i umjetnosti, Titograd 1976.
- [18] REČNIK SRPSKOHRVATSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA. Matica srpska, Novi Sad 1971—1976.
- [19] RJEČNIK HRVATSKOSRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA. Matica hrvatska-Matica srpska, Zagreb—Novi Sad 1976.
- [20] SECOND UN CONFERENCE ON THE STANDARDIZATION OF GEOGRAPHICAL NAMES, Vol. I, Vol. II, London 1972.
- [21] UNITED NATIONS CONFERENCE ON THE STANDARDIZATION OF GEOGRAPHICAL NAMES, Vol. 1, Vol. 2, Ženeva 1967.
- [22] THIRD UNITED NATIONS CONFERENCE ON THE STANDARDIZATION OF GEOGRAPHICAL NAMES. Vol. I. Report of the Conference, Atina 1977.

SAŽETAK

U prvom delu rada ukazuje se na potrebu stvaranja terminološkog sistema iz oblasti standardizacije geografskih naziva, na jezicima naših naroda i narodnosti. Opisuje se aktivnost konferencija UN za standardizaciju geografskih naziva, održanih u Ženevi (1967), Londonu (1972) i Atini (1977) na izradi »Rečnika tehničke terminologije« koji sadrži definicije 117 termina na engle-

skom, francuskom i španskom jeziku. Taj međunarodni rečnik znatno olakšava izradu nacionalnih rečnika.

Drugi deo sadrži kritičku raspravu o definicijama nekih termina kojima su naši autori davali različita objašnjenja, što je prouzrokovalo teškoće u međusobnom komuniciranju. Tako u našoj kartografskoj literaturi postoje dve sadržajno različite definicije termina *transkripcija*. Po prvoj, transkripcija je zbirni pojam za sve načine pismenog prenošenja geografskih naziva iz jednog jezika ili pisma u drugi. Po drugoj, međutim, pod *transkripcijom u kartografiji* podrazumeva se metod praktične transkripcije — prenošenje geografskih naziva iz nekog izvornog jezika na jezik primaoca, pri čemu se pisanje vrši najpribližnije izgovoru u izvornom jeziku ali pismom primaoca. Autor daje prednost drugoj definiciji.

Delovi geografskih naziva kao npr. brdo, reka, planina, do sada su nazivani *geografski termini* ili *apelativi*. Autor predlaže da te geografske pojmove, kada se oni koriste u toponimskom, a ne u opštegeografskom značenju treba nazivati *generičkim terminima*, saglasno rečniku UN. Predlaže se uvođenje u našu praksu termina *egzonim* sa istim pojmovnim značenjem kao što se već koristi u međunarodnom komuniciranju.

U trećem delu se predlaže izrada Jugoslavenskog terminološkog rečnika koji bi obuhvatio svih 117 termina sadržanih u Rečniku UN, dopunjen izrazima koji su specifični za naš toponimski ambijent. Kao prilog njegovoj izradi, predlažu se definicije 61 termina za koje se ocenjuje da imaju najveću učestalost u toku standardizacije geografskih naziva.

ABSTRACT

In the first part of the paper, the necessity of creating some terminological system in standardization of geographical names in languages of our nations and nationalities is pointed out. The activity of the United Nations Conferences on standardization of geographical names, held in Geneva (1967), London (1972) and Athens (1977) is described that produced the "Glossary of Technical Terminology" which includes definitions of 117 terms in English, French and Spanish. This international glossary greatly facilitates the work on national glossaries.

The second part contains critical discussion on definitions of some terms used by our authors with diverse meanings, which produced difficulties in mutual communications. For instance, there are two different definitions of the term *transcription*. According to the first definition, transcription is common term for any kind of rendering a geographical name from one language or script into another. By the second definition, however, the term *transcription in cartography* is meant to represent the method for practical transcription — rendition of geographical names from some source language into a receiver language, while the spelling is done as close as possible to a pronunciation in a source language, but in a receiver's script. Author prefers the second definition.

Up to now, parts of geographical names such as "hill", "river", "mountain", etc, were called *geographical terms* or *appellatives*. Author proposes that those

terms, according to the UN Glossary, should be called *generic terms* in cases when they are not used in their general geographical sense, but in their toponymical sense. It is proposed that the term *exonim* should be introduced into our terminology with the same meaning that has in international communications.

In the third part publishing of an Yougoslav Glossary of Technical Terminology is proposed which would include all 117 terms contained in UN Glossary, supplemented with terms specific to our toponymical ambient. Definitions of 61 terms, estimated to be most frequent in standardization of geographical names, are given as a contribution to the sugested work.